

Arbitražni postupak iz 1536. godine

UDK 336.765»1536«

Uvodne napomene

Arbitraža ili izabrani sud izvire iz dispozitivnog karaktera pravila građanskog prava. Ako ugovaratelji mogu samostalno i na svoj način urediti odnose, onda im se može dopustiti da i rješavanje sporova iz tih odnosa povjere osobama i podvrgnu postupku koji sami izaberu.

Arbitražno sudovanje javlja se ranije od državnog. Primjetan zamah doživljava koncem 18. stoljeća, a pravu potvrdu tek u posljednjih 40-tak godina. Razlog je u razvoju međunarodne razmjene i u vezi s tim, sve većem broju sporova s elementom inozemnosti. Kod takvih sporova, **prednost arbitražnog nad državnim sudovanjem** najlakše dolazi do izražaja, pa se, češće no obično, stranke priklanjaju izabranom sudu. Povjerenjem spora arbitraži isključuje se bojazan u materijalno i procesno pravo, sudove, odnosno pravni poredak države ugovaratelja. Iz nedržavnog karaktera izabranog suda proizlaze i druge prednosti koje nisu vezane isključivo za sporove s elementom inozemnosti. Tako se u prilog arbitražnog sudovanja često ističe da je brže, jeftinije i djelotvornije od postupka pred državnim sudom. Arbitraža je omiljena i zbog diskrecije koja prati postupak. Isključena je javnost, a odluke se rijetko objavljuju pa ne mogu naškoditi poslovnom ugledu stranaka.¹ Arbitraža (unutarnja i inozemna) je osobito pogodan oblik sudovanja u našem društvenom uređenju. Ustavnim i zakonskim rješenjima² potaknuta je arbitražna praksa kao odraz prevladavajuće ideje o potrebi postupnog prijelaza pravosudne funkcije s državnih na samoupravne sudove.

Razlikuju se tzv. **ad hoc i institucionalne arbitraže**. Prve su posebno ustanovljena tijela za rješavanje spora, odnosno mogućeg spora (sporova) iz određenog odnosa. Rješavanjem takvog spora i to po postupku koji stranke uglavne arbitražnim ugovorom, ad hoc izabrani sud prestaje postojati. Institucionalna arbitraža je, međutim, stalno tijelo koje djeluje u skladu sa svojim autonomnim pravilima, ali ovlaštenje za postupanje dobiva uvijek iznova arbitražnim ugovorom.³ Po imenu, ali ne i po svojoj suštini (izostaje sporazum stranaka) slična je spomenutim oblicima sudovanja i tzv. prisilna arbitraža (compulsory arbitration) — radi se o tijelu koje je po samom zakonu nadležno za postupanje u određenim sporovima.

Arbitražni ugovor prethodi sudovanju. Njime se stranke podvrgavaju izabranom sudu, utvrđuju predmet spora, uređuju izbor sudaca i podjeljuju im ovlaštenje za postupanje i donošenje odluke.

Ugovori o izabranom sudu su uvijek u pismenom obliku. Razumije se da predmet ugovora (spora) mogu biti samo prava kojima stranke slobodno raspolazu tj. o kojima se mogu nagoditi.

Arbitri uživaju povjerenje stranaka. Ovlaštenje za postupanje stječu sporazumom stranaka tj. odredbama ugovora o izabranom sudu, koje im, kako se kaže, daju investituru za suđenje. Obično nema zakonskih⁴ ograničenja u pogledu osposobljenosti arbitara. Zahtijeva se njihova nepristranost, a redovito i neparan broj. Izabrani suci su najčešće poslovni ljudi, specijalisti čija znanja omogućuju rješavanje osobitih stručnih pitanja. Izbor sudaca među stručnjacima jamči brznu postupanja i kvalitetu presude, a izostanak strogih sudskih formalnosti upućuje na pomirljiv ton raspravljanja.

Izabrani sud je nedržavno tijelo. Povjerenjem spora »svome sudu«, stranke ga izuzimaju iz jurisdikcije državnog pravosuđa. Međutim, **arbitražne odluke** se izjednačuju s pravomoćnim sudskim odlukama. Zapravo, presuda izabranog suda je akt delegirane jurisdikcije. Pobijanje arbitražne presude se dozvoljava samo izuzetno jer se kosi s osnovnim načelom izabranog suda — povjerenjem u arbitre. Za priznanje i izvršenje strane arbitražne presude obično se traži samo postojanje odluke i arbitražnog ugovora.⁵ Stranke se redovito podvrgavaju odlukama izabranog suda pa su zahtjevi za prisilno izvršenje vrlo rijetki.

Arbitražni postupak iz 1536. godine

Arbitraža je, po prirodi stvari, prethodila državnom sudovanju i za razliku od potonjeg, zadržala jake tradicionalne korijene. To osobito vrijedi za dokazni postupak u kojem se često unakrsno ispituje, ne izbjegava se affidavit, sudi se po pravičnosti i uopće, nastoji na svaki način utvrditi istinu. Baš zbog tradicionalne utemeljenosti i nepromijenjene jednostavnosti arbitražnih pravila, odlučili smo iznijeti tok jednog postupka iz 1536. g. Odabrali smo ovaj spor jer je pomorske naravi, a zorno ukazuje na privlačnost arbitraže.

Naime, u tom razdoblju (1535—1540. g.) djelovao je u Dubrovniku i poseban sud za pomorske probleme, ustrojen po ugledu na slične ustanove u drugim mediteranskim municipijima.⁶ Ipak, stranke su povjerile spor arbitraži i time jasno pokazale koji im oblik sudovanja više odgovara.⁷

Nadamo se da će uvodno iznesene napomene o izabranom sudu poslužiti za usporedbu i ocjenu arbitražne prakse u Dubrovniku toga doba.

Ovdje ćemo opisati arbitražni postupak u sporu između Luke Hilića i njegova brata Nikole. 8. travnja 1536. stranke su sklopile arbitražni ugovor. U njemu su najprije navedena tri spora koja su stranke odlučile iznijeti pred arbitre (venerunt ad compromissum hoc de et super tribus capitibus differentiarum).⁹ Prvo (primum caput est), Nikola od patrona broda luke potražuje navao, vozarinu za putovanje u Anatoliju poduzeto tim brodom (Nicolaus pretendit esse creditorem pro naulis viaggii nuper facti cum navi patronizata ab ipso Luca). Zatim (secundum est), Nikola potražuje treći dio brodskog topa (Nicolaus se creditorem dicit de tertia parte unius instrumenti bombarde), a odmah je navedeno i to da Nikola posjeduje ispravu o arbitražnoj presudi donesenoj u toj stvari 1534. godine. Konačno, treći spor koji stranke iznose pred arbitre tiče se udjela u svoti od 150 dukata koje je otac stranaka, Pavao, primio od suvlasnika broda (de subventionem ducatum auri centum quinquaginta quam Paulus eoram pater alias habuit a participantibus in navi). Nakon što su tako ograničili nadležnost izbranog suda, stranke su među mudrim trgovcima i građanima Dubrovnika (compromisserunt et compromissum facerunt in praticos et prudentes mercatores et cives Rhagusinus) izabrale Nikolu de Fornarisa, Ivana Hilića i Petra Miotoševića da presude njihove sporove. Zanimljivo je da su arbitri rodbina i prijatelji stranaka (dictarum partium propinqua amicos et benevolos tanquam in arbitros, arbitratores amicabileque compositores electos et deputatos ad componendum et totaliter concordancum differentiam prefatas) koji će u spomenutim sporovima dovesti do konačnog rješenja. U tu svrhu stranke im daju ovlaštenja da zakluče i presude sporove među njima po svom nahođenju, bilo u uredovne dane redovnog suda ili ne (dantes... eisdem amplam et omnimodam auctoritatem... superpremissis videndi, cognoscendi iura partium audiendi vel non, diebus feriatis vel non decidendi terminandi ac penitus concordandi et iudicandi... eis melius plaquerit).

Na samom kraju arbitražnog ugovora, stranke se obvezuju da se neće žaliti i da će se pomiriti s donesenom presudom ma kakva ona bila, te da će izvršiti obveze koje iz nje proizidu (quidquid circa premissa iudicatum et arbitratum fuerit non se appellare seu provocare sed eorum arbitramento stare et acquiescere su obligatione mutua reali et personali).

Lako je uočiti osobitosti ovog ugovora:

1. predmet rasprave, odnosno nadležnost arbitraže je vrlo precizno određen,
2. arbitrima je ostavljena potpuna sloboda postupanja u tim sporovima,
3. isključena je mogućnost priziva,
4. arbitri nisu morali biti iz reda vlastele već ih se biralo među poznavacima struke, prijateljima, pa čak i među rodbinom.

Na presudu se nije dugo čekalo. Odluka izbranog suda registrirana je već 26. travnja 1536. godine, samo nekoliko listova dalje od ubilježbe

arbitražnog ugovora.¹⁰ Uvodno se navodi da su suci, vidjevši ovlaštenja koja su im podijeljena ugovorom, prišli raspravi da konačno odluče i presude u spomenutim sporovima (viso dicto compromisso et ac auctoritate visa sibi a partibus concessa videndi iudicandi ac penitus terminandi differentias prefatas tres). Arbitri su saslušali stranke, pregledali priloge, račune, isprave i ostalo što su stranke iznijele pismeno i usmeno (visis et auditis iuribus, allegationibus, computis, instrumentis ac ceteric aliis quas et que partes producere et allegare voluerunt tam in scriptis quam sine). Potom su brižno i zrelo raspravili sva pitanja (habitam matura ac dilligenti deliberazione... de una adque opinione sedentes in cancellaria quem locum sibi pro tribunali ellegerunt ad hanc arbitrariam sententiam) i zasjedajući u kancelariji koju su izabrali da im bude sudnica, donijeli ovu presudu. Zatim slijedi uobičajena formula pri donošenju presuda (Christi nomini invocato a quo omne rectum et sanctum iudicio dixerunt, terminaverunt et arbitrati sunt) i konačno, sama odluka. Što se tiče prvog spora, potraživanja vozarine od Luke kao patrona, arbitri su presudili da jedna strana drugoj ništa ne duguje (... et unam partem alteri et viceverso occasione predicta nil debere dare aut habere). Što se tiče brodskog topa, odlučeno je da Luka duguje svome bratu Nikoli pedeset dukata (quo vero ad instrumentum bombarde iudicaverunt... dictum Luca cum bonis suis omnibus esse verum et legitimum debitorem dicti Nicolai de ducatis tantum quinquaginta) i na kraju, odlučeno je da Nikoli pripada i trećina iznosa koji su suvlasnici uložili u brod, tada vlasništvo njihova oca Pavla.

Bilješke:

¹ U istočnoevropskim zemljama se, naprotiv, arbitražne presude redovito objavljuju, Goldštajn, Međunarodna trgovačka arbitraža III, Zagreb 1977.

² Arbitraža je, osim Ustavnim, regulirana odredbama Zakona o parničnom postupku, Zakona o vojnim sudovima, Zakona o rješavanju sukoba zakona, Zakona o udruženom radu, itd.

³ Institucionalne arbitraže u SFRJ su Vanjsko-trgovinska arbitraža pri Privrednoj komori Jugoslavije, stalni izabrani sudovi pri republičkim i pokrajinskim privrednim komorama, Vojna privredna arbitraža.

⁴ Osim zakonskih (ZPP) ograničenja, ovdje se misli i na odredbe arbitražnih pravilnika poput ICC Arbitration Rules, UNCITRAL Arbitration Rules, itd.

⁵ Odredbe Zakona o rješavanju sukoba zakona usklađene su s Njujorškom konvencijom o priznanju i izvršenju inozemnih arbitražnih odluka iz 1958. g.

⁶ Više o djelovanju tog suda, B. Stulli, Dubrovačko pomorstvo, Dubrovnik 1952., str. 340; M. Matana, Pravnik br. 20/21, Zagreb 1982., str. 162.

⁷ Organizacija državnog sudstva najuspješnije je obrađena u radu K. Vojnovića, Sudbeno ustrojstvo Republike dubrovačke, Rad JAZU 105, 1891. g.; 108, 1892. g.; 114/115, 1893. g.

⁸ V. Brajković, Etude Historique sur le Droit Maritime Prive du Littoral Yougoslave, Marseille 1933., str. 94.

⁹ Diversa cancellariae, sv. 123 (1535—1537. g.), str. 122.

¹⁰ Diversa cancellariae, sv. 123 (1535—1537. g.) str. 126.